

Ivo Svetina

Zlata kapica

(tibetanski komentarji)

Založba Mihelač, Ljubljana 1993

Zbirka "tibetanskih komentarjev" Iva Svetine je sad njegovega večletnega iskanja "duhovnega doma" v prostranstvih tibetanske budistične misli. Vendar Svetina že v nagovoru poudari, da vsako svoje pisanje razume le kot pesnjenje, ki mu pomeni "vedo o poimenovanju neizrekljivega". Tako tudi devetih esejev, zbranih v knjigi *Zlata kapica*, ne kaže brati kot refleksijo filozofa ali celo znanstvenika o vprašanih tibetanskega budizma, temveč kot pesniško po-doživljanje in po-ustvarjanje njegove duhovne substance. Kakšno je razmerje med to substanco in pesništvom, bomo poskušali pokazati pozneje, ob primeru eseja *Beli žerjav v hiši kač*.

Že na prvi pogled sta prepoznavna samosvoj jezikovni ritem in metaforika, ki izdajata Svetino pesnika. V tej točki se Svetinovi esaji povezujejo z njegovo poezijo iz novejšega obdobja (*Almagest*, *Glasovi snega*) in jo v marsičem dodatno osvetljujejo. Posebno zanimivost teh esejev predstavlja tudi njihova ciklična struktura, saj nekatere teme neprenehoma krožijo v posameznih esejih, tako se tudi na strukturni ravni ukinjata linearno mišljenje in čas zahodnega uma.

Preden se lotimo kratkega pregleda posameznih esejev, navedimo nekaj osnovnih podatkov o posebnostih tibetanskega budizma v okviru severne šole, tj. šole mahajana. Skupna idejna podlaga nauka mahajana ima, pogojno rečeno, vsaj dvoje razsežnosti: etično (soteriološko) in ontološko. Prvo predstavlja že Budova "plemenita resnica" o človeški eksistenci kot večnem trpljenju v samsari, iluzornem fenomenalnem svetu ter specifično mahajanska figura bodisatve, drugo pa nauk o Praznini, spoznanje o praznosti vseh pojavov, o odsotnosti njihove lastne narave. Tedve razsežnosti sta hkrati tudi Ariadnina nit skozi labirinte Svetinove refleksije. Mahajana je svoje korenine poglajala kot poznejša faza v razvoju indijskega budizma in v marsičem radikalizirala izhodišča zgodnjega (hinajana) budizma. Vendar sta bili za nadaljnji razvoj severno-azijskega budizma odločilni zlasti dve šoli indijske mahajane: šola Srednje poti (madhjamika) ter šola tantričnega budizma (vačžrajana). Prva šola je bila pomembna

za razvoj kitajskega čana in japonskega zena, druga pa je bistveno zaznamovala tibetanski budizem. Le-ta predstavlja spoj nauka mahajane in avtohtone tibetanske religije bon-po. Vplivi te šamanske religije odsevajo v specifičnih potezah tibetanskega budizma, kot so: potovanje zavesti zunaj telesa, manifestacija različnih "nadnaravnih" zmožnosti pri posameznikih in sploh veliko število magičnih elementov.

Prvi esej *Lepi prizori, uprizarjani za umrle* nas sooča z zahodnemu umu tujim razumevanjem smrti, kot ga uči Bardo Thödol, *Tibetanska knjiga mrtvih*. Zavest popotujočega skoz Zasmrtje, kjer se sooča s številnimi emanacijami svojih preteklih dejanj, ima dve možnosti: ponovno rojstvo v telesu ali pa zlitje s Praznino. Ne glede na "fantastični" značaj Bardo Thödola se nam zdi temeljno spoznanje o razmerju med življenjem in smrtjo, ki je značilno za budizem nasploh, namreč da smrti sploh ni, ker budizem ne priznava zahodnjaške dihotomije med bitjo in ničem: v resnici ni niti biti niti ne-bit, temveč le Praznina onstran obeh omenjenih polov.

Vrt v Benarzesu – o trpljenju prinaša refleksijo ene temeljnih resnic budizma: človeška eksistenca je trpljenje, ker individuum zmeraj živi le za svoje želje in strasti, ki jih nikoli ni mogoče povsem zadovoljiti – to pa nujno rodi bolečino.

Lepota kot hip je življenjska zgodba reformatorja lamaizma iz 14. stoletja, Tsong-Kha-pe, utemeljitelja reda gelug-pa (rumene kape), ki je še danes vodilna šola tibetanskega budizma z dalajlamo na čelu. Svetini rabi za izhodišče refleksije o lepoti, hipu in večnosti Tsong-Kha-pova poezija. Budizem pušča za sabo konvencionalne pojme o prostoru in času in nas podobno kot sodobna fizika postavlja v "območje" prostorsko-časovnega kontinuuma, kjer ne obstaja več običajna razlika med prej in zdaj, med hipom in večnostjo. *Legenda o nastanku sveta* predstavlja starodaven tibetanski mit o nastanku sveta. Tukaj bi radi posebej opozorili na dejstvo, da se v nasprotju z zahodnimi miti na isto temo v njem ne pojavlja nobena transcendenca, ki bi iz nič ustvarila kozmos, noben Bog, marveč je v osnovi vsega le Praznina, torej imanenca!

Prestol belega leva je prozna predelava *Pesmi o deželi Lob*, ki v mitski obliki pripoveduje zgodbo o prihodu mahajane v Tibet. *Dobri glas* je pripoved o življenju še enega velikega tibetanskega mistika: Mile, imenovanega tudi Milarepa (dobri glas). Skrajni asket in mag obenem, ki naj bi že v življenju z močjo zavesti udejanil "astralno" potovanje zunaj telesa, predstavlja značilen primer prepletanja mahajanskega ideala bodisatve s šamanskim idealom človeka "nadnaravnih" zmožnosti.

Pogovor s starcem je Svetinova literarna po-ustvaritev *Pogovora med starim možem in mladeničem o naravi smrti in minljivosti* lame Kon-šok ten-pai Dron-me.

Modra kukavica in purpurni jelen nam razkrije fascinanten lik tibetanskega mistika 15. stoletja Drukpe Kunleja, vnetega častilca tantrizma, ki je zaradi svojega "poblastnelega" in "razuzdanega" življenjskega sloga dobil vzdevek "božanski norec".

Sklepni esej *Beli žerjav v hiši kač* se zdi še posebej zanimiv, ker v njem Svetina razvije izzivalno refleksijo o poeziji kot "višji obliki bivanja". To stori ob primeru življenja in poezije šestega dalajlame Tsang Jang Gjatsa, "živega boga" in pesnika, ki

je očitno usodno zaznamoval Svetinov duhovni horizont. Uvodni del eseja je kritična refleksija tradicionalnega zahodnega razumevanja vloge jezika in poezije. V perspektivi evropske metafizične misli je vselej obstajala identiteta med (pesniškim) jezikom in stvarnostjo. Šlo je torej vselej za poskus priti do resnice o stvareh tako, da jih poimenujemo in definiramo. Sodobna postmoderna misel se seveda že dobro zaveda brezna, ki loči jezik in resničnost. Pa vendar se (za zdaj) zadovoljuje z resignirano ugotovitvijo, da je svet v bistvu le jezikovni konstrukt. Znano je, da budizem jezika ne ceni, ker mu pomeni zgolj mentalni konstrukt; odtod nujnost umika v molk, v tišino meditacije. To dejstvo poudarja tudi Svetina in vendar mu Tsang Jang Gjatsova poezija pomeni vstop v "višje oblike bivanja"! Rešitev paradoksa poskuša Svetina najti v ugotovitvi, da "tak jezik, jezik poezije, nikakor ni več gola jezikovna izmišljija, saj sploh ne pretendira več na to, da bi poimenoval utvare in privide, ampak ustvarja tisto, kar je izven izmišljije, onstran utvar in prividov." V Svetinovi interpretaciji predstavlja Tsang Jang Gjatsova poezija tisto usodno stičišče, ki povezuje fenomenalni svet in tisto "onkraj" njega – Praznino.

V skrajni konsekvenci naj bi ta poezija oznanjala antropoteizem, boga kot "možnost človekove izpolnitve." Kajti "božansko" je lahko kvečjemu v človeku! Upoštevati pa je treba tudi Svetinovo religiozno razmerje do Tsang Jang Gjatsa, kajti njegova "božanskost" je za Svetino očitno nesporna.

Pri vsem tem imamo tale pomislek: če odpišemo religiozno perspektivo, je tisti "onkraj" tudi v pesniški besedi lahko prisoten zmeraj le v potencialni obliki, kot oddaljena možnost, in ni nikoli "tukaj in zdaj". Navsezadnje tudi sam Svetina označi takšen pesniški jezik kot "vrhovno izmišljijo". Pravi prestop v "višje oblike bivanja" najbrž pomeni hkrati tudi nujnost prestopa meja (pesniškega) jezika. Sicer pa menimo, da prav to spoznanje o mejah (pesniškega) jezika izrekajo Tsang Jang Gjatsovi verzi, ki jih navaja Svetina: "Vodne kapljice raztopijo / Majhne zapisane črke. / Nenapisani spomini / Ne morejo biti nikdar izbrisani."

Svetinovi esejistični zbirki bi s stališča filozofske preciznosti lahko poočitali kakšno nedoslednost. Ker pa spoštujemo njegovo razumevanje teh besedil kot oblike pesnjenja, puščamo to ob strani. Svetini je uspelo, da nas s čudežnim, na trenutke pravičnim navdihom svojih pesniških podob očara tudi kot esejist.

Dejan Šiftar